

Димитър Денков

ОТ ТЕАНО ДО УЛРИКЕ МАЙНХОФ

Дванайсет истински лица на философията

София, 2024

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Димитър Денков, автор, 2024

© Румяна Дамянлиева, оформление на корицата, 2024

ISBN 978-619-01-1394-2

ДИМИТЪР
ДЕНКОВ

ОТ ТЕАНО ДО УЛРИКЕ МАЙНХОФ

ДВАНАЙСЕТ ИСТИНСКИ
ЛИЦА НА ФИЛОСОФИЯТА

*На Естер и жените, които имат
по-важна работа от чистото мислене*

Предговор

(предимно по писма на Ана Клуге)

Днес почти сме забравили какво трябваше да съдържа една портретно-антологична сбирка от текстове, която измисляхме и съставяхме при срещите си в началото на деветдесетте години на XX в., за да избягаме от действителността. Тогава повечето от бившите участници в лявото студентско движение и т.нар. извънпарламентарна опозиция имаха вече сравнително ясна представа, че статуквото, срещу което се бореха, се възстановява тъкмо чрез напора за промени и хедонистичния егоизъм на консуматорското общество, услугите и зараждащата се дигитализация. Много спорехме за опасностите и надеждите за бъдещето все с поглед в миналото, но и до днес се изненадваме, че участниците в някогашните протести срещу войната във Виетнам, разполагането на атомно оръжие и съсипването на природата стават президенти, министри, банкери и генерали; предизвикват и водят войни в разпадаща се Югославия, Ирак, Афганистан, Либия, Сирия, Украйна и на много други не „толкова важни места“; финансират преврати срещу неудобни правителства в Латинска Америка и под грижата за зелена икономика и литиеви батерии експлоатират детски труд в подсахарска Африка, за да седнат – и все още да седят – срещу неимоверни за представите ни суми в несъществуващия тогава Европейски парламент, сега крепени от

обраслата около него бюрократия и медийна плевел. Да не споменаваме, че правоверните марксисти-ленинисти и хунвейбините на Мао щяха да призовават ако не за революция, поне за самоубийствени атентати, когато видеха бъдещето, в което големите концерни на капиталистическия свят се радват и финансират „перестройката“, оттеглят се от първоначалните индустриални центрове и изнасят производствата си в комунистически Китай, източвайки природните и човешките ресурси на Руската федерация и някогашните социалистически републики. Дори и най-толерантните социалдемократи щяха да се възмутят, ако бяха чули за организациите, искащи равни права за множество полове, и ако им беше казано, че техен канцлер и министри ще влизат в управителни съвети на международни компании и даже на „Газпром“, който доста по-ефикасно от някогашния СССР прокарва имперската политика, за да облагодетелства световната олигархия с кадифената финансова ръкавица на желязната пазарна ръка.

Може би рано остаряхме, за да си въобразим такова невероятно бъдеще; може би идващите с възрастта отговорности към себе и към близките се оказаха предостатъчно основание за някои да се оттеглят от окупираните аудитории към университетските библиотеки, за да гърсят стари теоретични грешки, довели до практическото ни безсилие. Ония, които решиха да продължат борбата с критика на оръжието и терора, бяха смлени от мощта на държавата и съдействащите ѝ медии. За това свидетелстват съдбите на Улрике Майнхоф, Гудрун Енслин и Андреас Баадер, както и на цялото движение около Фракция „Червена армия“ и аналозите ѝ в Италия, Гърция и Латинска Америка. Тук е добре да се напомни, че двама от членовете на Фракцията бяха заловени със съдействие от българските тайни служби и предадени на правосъдието във Федерална република Германия с онзи характерен дух на интернационален властови колаборационизъм, който гарантираше покрай приказките за класова

борба добри връзки с босовете на уж тъй омразния империализъм; а и връзки между властта от двете страни на Стената.

Днес виждаме колко наивни сме били всички, които искахме да бутнем Стената – и в Берлин, и в Прага, и в Париж, и в Истанбул, и в Бъркли, и в Мелбърн, та дори и в Боливия, където самотен загина Че, чиито портрети възторжено носехме с призови за многото Виетнами. Когато една стена се бута от две срещуположни страни, тя всъщност си остава на мястото или – както е в нашия случай – уж изчезва, макар всъщност да се издига все по-високо при всепроникващата виртуалност. Това обаче не я прави призрачна, а още по-реална в хитротото ѝ изтъняване до прозрачност. Тя уж ни разделя, но всъщност ни приобщава в илюзията, че вече я няма, макар да се виждаме от двете все по-прозрачни страни – такива, каквито сме при всичките ни различия: самотни и безпомощни пред мнимото ѝ изчезване, при което дори не забелязваме, че виждаме единствено себе си. За това несъмнено допринесе развитието на технологиите, създаващи илюзията за всеобща свързаност при все по-голямата откъснатост между хората. В конкубината от власт и множество медии се родиха многооки чудовища, пред които започна да избледнява Оруеловата антиутопия още преди 1984 г. С типичното лицемерие, проявявано към полезните в различни случаи мръсници, днес в това число са „социалните мрежи“. В действителност прозрачните им възли задушават всяка социалност и водят протеста до състояние на доволство чрез масов ексхибиционистичен онанизъм и кулинарни предавания, изместили порнографските, в които все пак се предполага някаква телесна връзка между хора, а не само пътят на храната от устата през дебелото черво до иначе тъй пазения от замърсявания външен свят.

Затова предпочетохме да се оттеглим. Бяхме сред ония, които се върнаха в архивите и библиотеките – най-традиционните институции на човешката култура, по-стари и от

Църквата. Днес това ни изглежда, макар и страхлив, единственият честен жест на покаяние и несъучастие, за които говореше Теодор Адорно. Всякакви версии на марксизма, подсилен с маоистки и троцкистски лозунги, ни бяха опротивели в безкрайните семинари и дискусии. Не по-малко противни бяха интелектуалните меандри на т.нар. Франкфуртска школа, които алтруистично се лансираха предимно от клонящи към лявото журналисти, но срещу добро заплащане. Бунтовните апели към новите малцинства и спасителният за цивилизацията Ерос, идващи от книгите и статиите на сътрудника на Държавния департамент на САЩ Херберт Маркузе, някогашния асистент на философския нацист Мартин Хайдегер, ни звучаха двусмислено. Затова търсехме някакво ново начало и щяхме да свърнем към изпитаната теология, както направиха и правят мнозина след подобни промени, ако не се бе случило нещо твърде обикновено. То ни насочи към чистата и проста история на идеите, която за нас е по-достоверна от постмодерните игрословици и насилената безсмислена мода в културологичните изследвания, очертана в стил „Лаканкан“ и „Дерида“.

Обратът дължим на Ренате Холц, с която случайно се срещнахме в бирарията до гарата в Лайпциг през 1984 г. след един семинар по история на идеите, в който обсъждахме острите завои в творчеството на великите философи. Тя нямаше семейство, беше загубила близките си при бомбардировките над Дрезден и беше взела дете от приюта в Щралзунд, където била санитарка, а детето – настанено след смъртта на родителите му, удавени в студените води на Балтийско море при потапянето на кораб с бежанци от Кьонигсберг; Гюнтер Грас написа книга за това потапяне – „Рачешката“. Когато Ренате попита с какво се занимаваме, отвърнахме, че четем и дърдорим за големите философи, търсим някаква спасителна идея – ако не за човечеството, то поне за нас. Тогава тя каза: „Оставете

ги, мъже са, повечето не знаят какво е животът, но обичат да философстват и не виждат истински като жените. Наздраве!“

Има мигове, когато внезапно стават ясни всички неща; достатъчно е да се погледнем в очите. За нас този бе мигът, който постоянно извиквахме обратно при срещите си. Така започнахме да търсим почти на шега свидетелства от жените за философите и за няколко месеца се събра един свитък, който бе посрещнат с обичайното за тогавашната, пък и за сегашната култура подозрение от научните сътрудници на разни издателства. Затова, а и защото грижите около дългогодишния преход бяха далеч по-смислени от споровете с културни чиновници и научни цензори, всичко си оставаше незавършено. Тази смешна, все още плаха идея обаче се оказа последната стъпка към сбогуването с цялата западноевропейска теоретическа съвест. Тя не беше видяла, а ако забелязваше понякога жените, ги слагаше в групата на ограничено вменяемите, осъдени на вечно непълнолетие, в най-добрия случай – на спътници в живота на великите, музи в музея на безчестието.

От лятото на 1997 г. съм в Мексико, където се занимавам с програми за опазване на културното наследство на живеещите в провинция Чиapas, полуостров Юкатан. Надали щях да се съглася да се върна към твърде ранните ни занимания, ако не бяха молбите на жените, които оgramотяха, и разговорите ни, в които обсъждахме след срещата с Ренате къде на шега, къде сериозно, темата при все по-редките ни срещи. И жените, а и съавторът ми, според мен наивно вярват, че може да се напише нова и истинска история на философията, в която представянето и влиянието на случайните спътнички да бъде интелектуално изравнено с това на мъжете, след като бездруго всички сме равни пред смъртта; след нея всяка история е не просто носталгичен спомен, а тъжен, безпомощен помен, ритуал на самотни и напуснати хора, от които известни обикновено стават най-неочаквано маргиналните приживе. Така

сякаш някакво бъдеще се опитва да избяга от случайността в миналото, която се представя за необходимост, и го пренаглежда спрямо своята самовлюбеност; няма защо тук да споменаваме Киркегор, Ницше или дори Маркс. Още по-тъжно и донякъде парадоксално е, че досегашното внимание към мъжката версия на света не ни е оставило почти никакви достоверни свидетелства за жените и женското мислене, поради което много от тях трябва да бъдат или предположени, или направо измислени. В това има особена претенция, различна от наивната метафизика, която учи, че трябва да излагаме нещата не такива, каквото са, а каквито трябва да бъдат. Преди това ни изглежда важно да покажем нещата каквито са били и е трябвало да бъдат, за да са такива, каквито са сега.

Тук пак чуваме думите на Ренате, че мъжете не знаят какво е животът. Същото говорят и жените от Чиapas, без да познават дори субкоманданте Маркос, когото са виждали само с маска. Безусловно Ренате има право, макар никога да не роди свое дете, но пък успя – с милиони като нея – да поднови живота след последната голяма война; имат право и жените от Чиapas тъкмо защото почти всички имат много деца. Същото струи от последните редове от писмото на Тамара Бунке, преди да загине в боливийската пустош: „Страх ме е, мамо. Не зная какво ще стане с мен и с тия около мен. Изглежда, нищо няма да стане.“

Нищо няма да стане и след тази книга, но все пак бяхме длъжни да я напишем.

Излишно е да казваме, че не изповядваме феминизъм от онзи политически и идеологически развратен вид, който опорочи надеждите на жените, като се вписа чрез ексцесиите си в статуквото и продължава да се вписва днес със спомените за своята младост, с измислен героизъм, прибягвайки към разкрасителната версия на историята така, както постъпва пластичната хирургия.

Затова този биографично-антологичен сборник не е книга за женските идеи, а за идеите като такива чрез образи, каквито трябва да са, безразлично кой, кога и как ги вижда и споделя с другите – дотолкова е оптимистично метафизичен и още по-оптимистично историчен в биографиите и в писанията, където става дума за тъжни събития.

В първоначалния подбор се наложиха множество промени и включването на нови женски лица, загубени или случайно явяващи се, за да разнообразят мътния фон на висшата културна индустрия. Промените са свързани с неща, които не ни бяха известни, както и с нови тълкувания, защото предишните ни се струаха било крайни, било твърде еднозначни. Ако има някакви неточности, те се дължат на достъпните ни източници, както и на преводите, които сме правили или сме измисляли, тъй като бездруго всеки превод се основава на неизбежна измислица. Затова не държим на авторство, доколкото това е съавторска книга със сбор от идейни и словесни хрумвания, а идеите, както се знае, нямат родители и се явяват внезапно зад думите, за да изяснят мътни дотогава неща. Не държим и на някакъв особен метод извън този на вживяването, който позволява да мислим за измислени неща или да създаваме мисли. Те имат обаче статута и силата на истина; затова много от измислиците са напълно достоверни дори тогава, когато нямат традиционната обосновааност с точни цитати, свидетелства на съвременници и с клишета от временни авторитети, въобразили си достъп до вечната истина.

Благодарим за предложенията, бележките и коментарите на български, сръбски, чешки, немски, френски и китайски студенти, участвали в семинари по темата, както и в магистърската програма „Медии, комуникации, култура“ между 2013–2017 г. във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Надяваме се българската версия да бъде по-точна и по-ясна от първоначалния немски вариант, който остана само в

разговори, а сега наново се опитваме да съставим по спомени, реални и не по-малко достоверно въобразени документи.

18.05.2022 г.

Ана Клуге, Димитър Денков

* * *

Ана няма да види тази книга; надали щеше да съжалява. Една юлска сутрин на 2022 г. тръгнала към реката, не се сбогувала с никого. Само каза *Vamos!* на съседите. Търсили я седмица, досещали се, че ги е напуснала завинаги, но вярвали, че все някога ще се срещнат. От няколко месеца била тежко болна и макар да не давала вид, страдала много. Също така си спомнили да казва преди време, че усети ли края, ще си тръгне, за да не оставя спомен за болен и агонизиращ човек, а и не искала да се мъчи в ръцете на лекари и да умира в болница, използвайки немски пенсионни осигуровки и дарения от познати. И други хора от селото постъпвали така преди края си – изчезвали в планината или отплавали на дънер по реката.

Ана не може да види написан и първоначалния вариант на този сборник. Обсъждахме го дълго време с намерение да излезе първо на български език като своеобразно допълнение към едно „Въведение във философията“, където са представени дванайсетте най-влиятелни философи; постоянно включвахме и изключвахме характерни личности от философията, представени от известни и неизвестни жени. Тъй като много от тях са напълно забравени или политкоректно забранени, се наложи да се представят първоначално непредвидени лица и да се направят множество допълнителни бележки. Вярвам, че Ана би се съгласила с тях, а ако не, когато се срещнем отново, ще направим поправки и допълнения за второ издание в един друг и по-добър свят.

8.02.2024 г.

Димитър Денков